

A MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁS ANYAGI HELYZETE

KÉT KORÁBBI CIKKÜNKBEN¹ közvetlen megismerés alapján foglalkoztunk a magyar mezőgazdasági munkáscsaládok táplálkozásával, egészségügyi viszonyaival és bemutattuk mindennapi sivár és szánalmas életük egyes részleteit is. Mindaz, amit ezekben a cikkekben előadtunk, voltaképpen azt az életszínvonalat ábrázolja, amely a földművelő munkáscsaládok jövedelmi viszonyaiban találja végső okát. A mezei munkásról összeállított mozaik tehát akkor lesz teljes, ha megismerkedünk azokkal a forrásokkal is, amelyekből évről évre fogyó keresetét meríti.

A szabad mezőgazdasági munkás máról-holnapra él. Nincs állandó munkahelye, amelyre biztosan támaszkodhatnék, akár csak időszakosan is. Ebben különbözik a gazdasági cselédétől, akinek a szerződése legalább egy esztendőre állandó foglalkozást és valamilyen megélhetést biztosít. Még olyan vidéken is, ahol a közvetlen szomszédságban előforduló nagyobb mezőgazdasági üzemek állandó munkaerőszükségletet reprezentálnak, a munkás keresete teljesen bizonytalan, mert egyrészt hazai viszonyaink között a munkáskínálat mindig nagyobb, mint a kereslet, másrészt a helybeli munkás sohasem tudhatja, hogy az uradalmak nem más vidékről hozott vándormunkásokat fognak-e alkalmazni. A munkaadó és munkavállaló viszonyára ugyanis nagyon sokféle tényező van befolyással, amelyek nem mindig alkalmasak az összhang és együttműködés előmozdítására (pl. a földreform). Természetes, hogy a szociális alárendeltségében a munkaadónak kiszolgáltatott munkás a gyakran elkerülhetetlen kontroverziák esetén alól marad és ennek következményeképpen elesik még szokásos munkájától is.

A bizonytalanság érzése lélektanilag egyik legfontosabb motívuma a mezőgazdasági szociális kérdésnek. Ez fennáll ott is, ahol egyébként elegendő és állandó munkaalkalom jelentkezik, annak ellenére, hogy kormányrendelet van, amely kötelezően előírja a helybeli munkások alkalmazását mindaddig, amíg a munkaerő-szükséglet a kínálatot meg nem haladja. Az a törekvés, amely ebben a rendeletben kifejezésre jut, a gyakorlatban nem volt valóra váltható. Különbösen is kétes értékű szociális intézkedés, mert amennyire méltányos a helyi munkásokra nézve, annyira méltánytalan a vándormunkásokkal szemben, akiknek semmi más kereseti forrás nem áll rendelkezésükre, mint a messze idegenben vállalt bérmunka lehetősége. Hiszen ma az országban nagyon kevés uradalom szorulna feltétlenül vándormun-

¹ V. ö. Magyar Szemle 1933 okt. és dec. számokat.

kásokra, egyrészt azért, mert a kézi-munkaerőszükséglet mindenütt csökkent, másrészt erősen kibővült a munkavállalók köre a kisebb birtokosok rétegéből, amelynek tagjai közül a jelenlegi válságos idők egyre nagyobb arányokban olyanokat is bérmunkára kényszerítenek, akik korábban biztos megélhetést találtak saját kisgazdaságuk jövedelméből. Ezek az elemek elsősorban a helybeli munkáskínálatot fokozzák és támasztanak káros versenyt a hivatásos mezőgazdasági munkásoknak.

A mezőgazdasági munkapiacon ma tehát teljes a zűrzavar. A kereslet és a kínálat között a különbség félelmetes arányokban nő és ennek nyomán az agrármunkanélküliség olyan méreteket ölt, hogy a legtökéletesebben megszervezett és kifogástalanul működő munkaközvetítés sem tudná a különbségeket kiegyenlíteni. Ez az állapot bizonyos konjunktúrát jelent a munkaadókra nézve, akik ma évtizedek óta nem tapasztalt alacsony munkabérek mellett dolgoztathatnak.

A munkabér egyik legbiztosabb fokmérője a mezőgazdasági munkás szociális helyzetének. Nemcsak az életszínvonal jelzője, de kifejezi a munkaerő értékét is a többi termelési tényezőhöz viszonyítva. Ma ez az érték nagyon devalválódott és mivel felesleges mértékben áll rendelkezésre, aránylag kevés megbecsülésben részesül. A kézi munka ma a legolcsóbb, talán csak az igaerő versenyezhet vele, a drága üzemköltséggel dolgozó gépielő aligha, úgyhogy a gépmunka helyettesítése emberi munkaerővel, távolról sem jelent olyan áldozatot az üzemekre nézve, mint ahogy ezt egyesek állítják.

A mezőgazdasági munkabérek alakulása semmiféle korlátozásnak nincs alávetve. Amíg az iparban kollektív szerződések védik a munkás jogait és ezzel megakadályozzák a szabad verseny bérromboló hatását, addig a mezőgazdasági munkaerő díjazása teljesen a mind egyenlőtlenebbé váló kereslet és kínálat törvényéhez alkalmazkodik. A mezőgazdasági munkabéreknek ügylátszik ma nincs alsó határa. A munkaadók a mezőgazdasági válságra hivatkoznak, ami kétségtelenül rendkívül súlyosan esik latba és egyik legfőbb oka a példátlanul alacsony munkabéreknek. Nem lehet azonban tagadni, hogy mint fentebb már említettük, az aránytalan munkáskínálatban adott konjunkturális tényező is szerepet játszik, nemkülönben az a körülmény, hogy a mezőgazdasági munkás semmiféle gyakorlatilag alkalmazható érdekvédelmi eszközzel nem rendelkezik. Tíz évvel ezelőtt, a mezőgazdasági termelésre még kedvező időkben alkotott 1923. évi XXV. törvénycikk, amely a mezőgazdasági munkások munkaerejének jogosulatlan kihasználását akarta meggátolni, az életben épp úgy hatástalan maradt, mint a fentebb említett kormányrendelet a helybeli munkások alkalmazásáról. Ennek a törvénynek egyetlen nagy hibája, hogy a mi viszonyaink között nem lehet végrehajtani. Hiába hatalmazta fel ez a törvény a földművelésügyi minisztert, hogy olyan vidéken, ahol a mezőgazdasági munkások részére készpénzben vagy terményben fizetett napszámbeérek oly alacsonyak, hogy ezen bérek fenntartása a gazdasági munkás és családja munkaerejének túlhajtott és jogosulatlan kihasználását jelenti és ennél fogva a munkás és családja megélhetését nem biztosítja, bárki kérelmére megállapíthassa a mindenkire nézve

kötelező legkisebb napszámbéreket. Hiába rendeli el ez a törvény a gazdasági munkabért megállapító bizottságok szervezését is, mert ezek igénybevételére alig került sor. Eleinte néhol az érdekeltek kérték ugyan a minimális munkabérek megállapítását, de nagyon ráfizettek, mert amennyivel előnyösebb munkabért kaptak, annnyival vagy még sokkal kevesebb lett a munkaalkalom. A munkaadók egyszerűen nem alkalmaztak helybeli munkást, mert módjukban volt a törvény megkerülésével más vidékről sokkal alacsonyabb díjazásért vállalkozó munkásokat hozatni. Ezeken a kellemetlen példákon okulva, örökre elment mezőgazdasági munkásaink kedve attól, hogy a törvény védelmét igénybe vegyék és lassan beletörődtek abba, hogy sajátos viszonyaink között rajtuk még a legjobb szándékkal alkotott törvény sem tud segíteni.

A mezőgazdasági munka díjazása készpénzben, természetben, vagy vegyesen történik.

A legáltalánosabb és legkülönbözőbb viszonyokhoz is legjobban alkalmazkodik a készpénzbér. Ez eléggé elterjedt nálunk is azóta, hogy a naturál-gazdálkodást az agrártermelésben is a pénzgazdaság váltotta fel. Legelterjedtebb alakja a napszám, mely különösen kedvelt volt a múltban rövid ideig tartó munkaviszony esetén. Ahhoz, hogy a készpénzbér egyaránt előnyös legyen a munkaadóra és a munkavállalóra, nemcsak állandó és fix értékmérő kell, hanem kiegyensúlyozott termelési viszonyok is szükségesek, amikor tehát egyrészt a mezőgazdasági üzem fix alapon kalkulálhat, másrészt a megélhetési index nincs nagy ingadozásnak kitéve. Jelenleg minden feltétel hiányzik a készpénzbérekre felépített munkaviszony fenntartásához. A mezőgazdasági termények elértéktelenedése és értékesítésének gyakran leküzdhetetlen akadályai bizonytalanná teszik a gazdaságok készpénzbevételeit. Ez a körülmény visszahat a mezőgazdasági munka díjazására általánosan, de legfőképpen a készpénzben megállapított munkabérek rendszerében idéz elő súlyos zavarokat. Eltekintve attól, hogy a munkások mind gyakrabban csak késedelmesen jutnak hozzá megszolgált keresményeikhez, a legjelentékenyebb csökkenést a pénzbérek szenvedik, anélkül, hogy a munkások kárpótlást találnának a pénz magasabb vásárlóerejében és ennek következményeképpen a megélhetés általános olcsóbbodásában. Amíg a munkaadó a jövedelemkiesés ellen többek között a munkabéreköltség csökkentésével védekezik, a mezőgazdasági munkás veszteségeit nem tudja áthárítani, sőt hátrányos helyzeténél fogva, nemcsak legolcsóbban kénytelen dolgozni, de mint a fogyasztás végső láncszeme legdrágábban vásárol is.

A készpénzbér, amely fizetési kötelezettségeinek teljesítéséhez nélkülözhetetlen ugyan, így egyre előnytelenebbé válik és komoly keresetnek már szinte nem is számít. 1910-ben, a földművelésügyi minisztérium kimutatása szerint a férfimunkás napszámbére nyáron 2.50—3 korona körül mozgott. Még 3—4 évvel ezelőtt is 2—2'50 P-t tett ki a napszám. A múlt évben és az idén már nagyon kevés helyen fizettek a legnagyobb dolog-időben férfimunkásnak 1.50 P-t, de általában 0.90—1.20 P-s napszámbérekkel találkoztunk. Késő

összel és kora tavasszal pedig 50—70 filléres munkabérek mellett dolgoznak. Női munkáért nem sokkal kevesebb bért fizetnek, sőt a különbség egyes vidékeken egészen el is tűnik, mert a nagy munkanélküliség miatt a felnőtt férfimunkások női napszámbérek mellett is hajlandók munkába állni.

A készpénzbérenél sokkal nagyobb jelentősége van ma a természetbeni díjazásnak. A háború előtt már erősen háttérbe szorult a pénzbérről szemben, a mai mostoha viszonyok azonban ismét új életre keltették és ma megint az a helyzet, hogy a legtöbb munkaszerződésben a pénzbeli szolgáltatás egészen alárendelt szerepet játszik. A naturálbér-rendszer ugyan kezdetlegesebb és nehezekebb is, de lényegében sokkal inkább alkalmazkodik a mezőgazdasági termelés természetéhez és változó konjunktúráihoz. A munkaadóra nézve azért kedvezőbb, mert csökkenti forgatóke szükségletét és akkor is tud teljesíteni, amikor megfelelő készpénzzel nem rendelkeznek. A munkavállalóra szintén előnyösebb legalábbis addig a mértékig, amely évi élelmiszer szükségletének megfelel, mert a naturálbér mennyiségileg sokkal állandóbb, mint a napszám, ha értéke ingadozásnak van is alávetve. Sajnos ezek hova-tovább elméleti megállapítások lesznek, mert igen erős a tendencia a munkaadók (különösen nagybérlők) részéről a természetbeni bér alapjául megszabott és az egyes vidékeken már időtlen idők óta szokásos terményszolgáltatások mérsékelésére. Amíg a pénzbérek csökkentése a terményárak esésével, a kedvezőtlen értékesítési viszonyokkal, stb. megmagyarázható, a naturális ellenszolgáltatás megszorítására nem lehet mentséget találni. A munkásról sem lehet két bőrt lehúzni, hiszen neki is viselni kell a természetbeni bérből az alacsony terményárakból eredő veszteséget, amit akkor érez különösen, ha keresményét pénzre kell átváltania, hogy különböző fizetési kötelezettségeinek (köztartozások stb.) eleget tehessen. Úgyis éhbérért dolgozik és ha eladni való feleslege van, vagy ha nincs is, kényszerhelyzetében mélyen, áron alul kénytelen elvesztegetni nehéz munkával szerzett keresményét.

Természetbeni ellenszolgáltatást rendszerint hosszabb időtartamra szóló munkaviszony esetén kötnek ki. Különösen hónapos vagy sommás (egész idényre szóló) szerződésben szokás némi készpénz bér mellett, különböző, főbb terményekben megállapítani a munkások járandóságát. így pl. Fejér megyében a hónapos munkás kapott havonként 2 pengőt, 1 q búzát és 125 kg rozsot; ennek értéke bolettával együtt körülbelül 18—19 pengő. Heves megyében a hónapos munkás keresete 2 pengőt, 50 kg búzát, 74 kg rozsot, 33 kg árpát és 1 q csöves-tengerit tesz ki, körülbelül 16—17 pengő értékben. A mezőkövesdi sommások kaptak Moson megyében, ellátáson kívül 4 pengőt és 1.25 q búzát, körülbelül 16 pengő értékben. Ugyanezek Zemplénben ellátáson kívül 6 pengőt és 150 kg búzát, 20—21 pengő értékben. Bihar megyében a szerepi munkások illetménye havonként 1 q búzát, 4 kg szalonnát, 4 liter főzeléket, 2 kg sót tett ki 16 pengő értékben. Ezeknek a béreknek az értéke a múlt esztendőben még körülbelül 30%-kal volt magasabb s így változatlan mennyiségű naturáliák mellett is legalább ennyivel lett nehezebb a munkások megélhetése. Ugyanez áll az aratórésze is,

amely rendszerint a levágott gabona 10—11-ed részét teszi ki, bár egyes vidéken ennél is igyekeznek a munkaadók bizonyos megtakarítást elérni (csak a magot részelik, a szalmát nem).

Az általános pénzhiány és a termények értékesítésének nehézségei már a rövid tartamú munkák után is a naturálbérek alkalmazását helyezik előtérbe. Tényleg sok helyen már a napszámot is természetben fizetik. Különösen terjed ez a szokás kisbirtokos vidéken, ahol a munkásember csak néhány napra kell kiségitőnek s ilyenkor rendszerint nem előre kialakított pénzért kap, hanem ellátáson kívül a munkaadó belátása szerint különféle terményekkel (gabona, liszt, tej, szalonna stb.) honorálja szolgálatait.

A munkabér mértéke csak egyik tényezője a mezőgazdasági munkás keresetének. Ezzel teljesen egyenrangú jelentősége van a munkaalalomnak, vagy más szóval a munkában eltöltött napok számának. Ez a kettő szoros korrelációban van egymással. Minél keresettebb a munkaerő, tehát minél nagyobb a lehetőség a munkások foglalkoztatására, annál magasabb a munkabér is. Ugyanez a törvényszerűség érvényesül ellenkező esetben, amikor tehát a kevés munkaalalom alacsony bérekkel jár együtt. A kereslet és a kínálat törvénye a munkapiacra ilyenformán nem hogy egyensúlyozó befolyást gyakorolna, hanem ellenkezőleg, antiszociális irányban hat azáltal, hogy kedvezőtlen faktorok találkozása egymás hatását erősíti. Hazai viszonyaink között hiába várjuk a munkáskereslet erősödésétől a helyzet javulását mindaddig, amíg a mezőgazdasági munkapiac túlterhelése fennáll. Sőt számolni kell azzal, hogy agrár-proletariátusunk további (természetes és kívülről eredő) szaporodása mellett, változatlan termelési és birtokmegosztási viszonyokat feltételezve, a tényleges munkanapok számának és munkabéreinek csökkenése tovább fog tartani.

Különböző számításokat végeztek mezőgazdasági munkásaink foglalkoztatottságára nézve. Legutóbb éppen Matolcsy Mátyás kitűnő munkájában találhatunk erre nézve szakszerű becsléseket. Érdekes, hogy Matolcsy számításaival az én adatgyűjtésem részlet eredményei pontosan egyeznek, ami azt bizonyítja, hogy azok a valóságnak tényleg meg is felelhetnek. Adataim szerint egy családfőre 114 munkában ténylegesen eltöltött munkanap esett 1932-ben, beleértve a részesföldek, valamint a saját vagy esetleg bérleti földek megműveléséhez szükséges munkanapokat is. Még ha figyelembe vesszük is a kiségitő és rekompenzációs (a fogatos munka ellenszolgáltatásaképpen) munkában eltöltött napokat, akkor is legfeljebb 50%-ot, mint maximumot fogadhatunk el munkásaink évi foglalkoztatottságát illetően.¹ Ezzel szemben 1910-ben — a hivatalos kimutató szerint — a napszamosok munkában eltöltött napjainak száma 225-öt tett ki, ami legalább 80%-os foglalkoztatottságnak felelt meg.

A mezőgazdasági munkáscsaládnak a családfő keresetén kívül azonban más bevételi forrásai is vannak, amelyek majd-

¹ Matolcsy Békésben 43.71, Hevesben 57.15, Borsodban 56.53, Jász-Nagykun-Szolnokban 56.84% foglalkoztatottságot mutat ki, ami figyelembe véve a számítás és adatgyűjtés időbeli különbözőségét is, szinte azonos a fentebbi eredményekkel.

nem egyenlő, sőt nem ritkán jelentékenyebb mértékben járulnak hozzá a család megélhetéséhez. Igen számottevő segítséget jelent a házas-társ keresete, amely népes család esetén, különösen ha apró gyermekek is vannak, inkább helyben végzett kisebb alkalmi munkákra (vízhor-dás, takarítás, mosás, varrás, az aratásban marokszedés) szorítkozik, egyébként az asszony is elmegy napszámosnak, sőt messze vidékre sommásnak is. A leánygyermek hasonló munkát végeznek vagy elszegődnek házicselédnek, a felnőtt fiúgyermek aratnak, kubikolni járnak stb. éppen úgy, mint apjuk, míg a kisebb gyermekek, 9—10 évtől kezdve, ha alkalmuk van, elszegődnek pásztornak, hogy szerény keresményükkel ők is hozzájáruljanak a család fenntartásához.

Δ mezőgazdasági munkás jövedelmei között külön említést érde-mel a részes, — a saját — és esetleg a bérleti földek hozadéka. Ezek között azonban éles különbséget kell tenni, mert nem egyforma értékkel bírnak a munkáscsalád szempontjából. A részes föld — harmados vagy negyedes tengeri, burgonya, ritkábban cukorrépa alakjában — mindig bizonyos mezőgazdasági munkák elvégzésére kötött munka-szerződés tartozéka, amelynek megműveléséhez szükséges összes kézi munkaerőt a részes és családja szolgáltatja, míg a talaj fogatos elő-készítését, sőt gyakran a mag elvetését is a munkaadó végzi. A mun-kásnak semmi gondja nincs a földdel a rendes megmunkáláson kívül, mégis részesül a termelés hasznában, de természetesen viseli annak kockázatát is. Amellett, hogy saját maga és hozzátartozói munka-erejét produktíven foglalkoztatja, rendszerint jól megtalálja a számí-tását is, mert a reá eső rész értéke általában megfelel a részesföld meg-művelésére felhasznált munkaerő szokásos díjazásának. A munkaadó szempontjából egyik előnye az, hogy csökkenti a forgatókeszükségletet, amit ma nem lehet lekicsinyelni. Mégis a részes művelés évről-évre veszít kiterjedéséből, mert a birtokosok a nagy munkáskínálat mellett részesföldek juttatása nélkül is biztosítani tudják igen előnyös feltéte-lekkel a szükséges munkaerőt s így azt a kevés különbözetet is maguk-nak tarthatják meg, ami azelőtt a részesnek jutott. A saját, illetve bérelt földek jelentőségét is a fent elmondottak alapján kell megítélni. A különbség mégis az, hogy e saját földeknek a megmunkálása már bizonyos gazdasági felszerelést kíván vagy ahhoz idegen munka-erő igénybevételére van szükség, ami rendszerint nem előnyös a törpe-birtokosra vagy bérlőre nézve annál kevésbé, mert ezek a földek kellő trágyázás hiányában gyakran alig teremnek többet, mint amennyi a fogatos munka (szántás, termény betakarítás) és a vetőmag költsége. Pedig ezeket a földeket még különböző közszolgáltatások (adók), hasznbérek vagy (a földreformos földeknél használati díjak) terhelik, nem is szólva a kézi munkaerő bérigényéről. Könnyű tehát meg-érteni, ha munkásaink a mi szerencsétlen viszonyaink között a részes-földet többre becsülik, mint pl. a földreform útján juttatott birtokot.

A saját kezelésben művelt földeknek — legalább a múltban — a munkáscsalád állattartása szempontjából volt különleges jelentő-sége. Ezeknek kb. kétharmadán még ma is tengerit termelnek. A különbség mégis az, hogy azelőtt a kisember majorságának fő takar-mánya volt ez, míg az utóbbi években már túlnyomólag az emberi

táplálkozáshoz szükséges kenyérgabona pótlására szolgált. De nem is igen tudna a munkáscsaládok nagy része mást kezdeni a tengerivel, ha csak el nem adná, mert többnyire hiányzik az ólból a hízónak való, az udvarból pedig a baromfi. Azelőtt a téli munkátlanság hónapjaiban az aprójószág-tartás hasznából és egy-egy hízott sertés árából fedezték napi kiadásaikat, ebből szerezték be a szükséges meleg ruhát és tüzelőanyagot. Fel nem lehet becsülni azt az óriási veszteséget, amit a sertés- és baromfivész pusztítása okozott az utóbbi években a kisember majorságának elpusztításával. De része van ebben szociális politikánk fogyatékoságának is, mely a mezei munkásnak semmi védelmet nem nyújt, de még inkább az igazságtalan és aránytalan közteherviselésnek, mely gyakran áldozatul kívánja a szegény emberek egyetlen tehenét és utolsó kis malacát is. A különböző munkáscsaládokban közepes viszonyok között élő 96 munkáscsalád közül már csalr ötnek volt anyasertése, 14%-ának tehene, 23%-ának növekedéssertése, illetve hízója, míg a munkásházak 18%-ának udvarából a baromfi is teljesen hiányzott. Az állattartás bevétele néhány év óta már alig számottevő, ami csak hatványozza a sok csapástól sújtott munkásnépünk nyomorúságát.

A BEVÉTELEKKEL SZEMBEN a mérleg másik oldalán a kiadások, illetve a fizetési kötelezettségek állanak. Ezeket túlnyomólag az adósságkamatok, a Falusi Kislakásépítő Szövetkezet kölcsönei után fizetendő annuitások, kisebb tartozások, tűzbiztosítási díjak, a földreformos földek használati díja és törlesztési hátralékok részletei, valamint a közterhek alkotják.

A 96 munkáscsaládnak bevételei és esedékes kötelezettségei 1932. évre vonatkozólag a következőképpen alakultak:¹

A fizetési kötelezettségek átlaga :

Adósságkamat	16·7 P
Adóhátralék	61·0 P
Egyéb esedékes tartozások és kötelezettségek.....	85·0 P
1932. évi adó	25·3 P
Összesen	191·0 P

A bevételek átlaga :

Aratásból	69·1 P
Különböző munkákból	86·5 P
Föld és állattartás hozadéka	112·0 P
Házastárs és családtagok keresménye	51·2 P
Összesen	318·8 P

Ebből kifizetések kötelezettségekre	28·7 P
Maradt összesen.....	290·1 P
Ebből egy napra esett	0·79 P
Fejenként	0·14 P

Még 300 P-t sem tesz ki tehát az az összeg, amely egy munkáscsalád összes életszükségleteinek fedezésére, gyermekei iskoláztatá-

¹ Lásd részletesebben a szerző „Adatok a magyar mezőgazdasági munkáscsaládok megélhetési viszonyaihoz“ című tanulmányát. (Magyar Gazdák Szemléje 1933. évi XII. sz.)

sára, kis birtokának műveléséhez szükséges kiadásokra jutott, úgy azonban, hogy fizetési kötelezettségeinek csak 15%-át egyenlítette ki. Ha valamennyi esedékes követelésnek eleget tett volna, egész évre csak 128 P állt volna rendelkezésére. Tessék elképzelni azt az „életszínvonalat“, amit fejenként napi 14 fillérből kell fenntartani. Előző cikkünkben erre megadtuk a választ.¹

Nem volt mindig ennyire elviselhetetlen mezei munkásnépünk helyzete. Buday Barna — kétségtelenül nagyon optimisztikus számítás alapján — 1300 koronára tette 1909-ben egy munkáscsalád évi keresményének értékét.² Pengőparitásra átszámítva ez kereken 1500 pengőnek felel meg, ami kb. ötszöröse lett volna a mai jövedelemnek. Még 1928-ban is sokkal kedvezőbb volt a helyzet. K. Juhász László a napszámbérek vizsgálata során arra az eredményre jutott, hogy a bérek országos átlagban 97%-át (274 P) tették ki az 1913. évinek, de viszont 1928-ban az összes létfenntartási költségek 28.1%-kal voltak magasabbak.³ Az agrármunkások szociális viszonyainak rosszabbodása azóta annál szembetűnőbb, mert a közel egyharmadára csökkent napszámbérekhez és a munkaalkalom állandó hanyatlásához képest a létfenntartási költségek még a múlt esztendőben is ioi.4-en állottak és jelenleg is még 90.5-et tesznek ki.⁴

A mezőgazdasági munkások érdekében nagyon kevés intézkedés történik. A gazdaadósságok fizetésének szabályozása tárgyában kiadott 14.000. sz. kormányrendeletnek a munkásokra is kiterjedő kedvezményei gyakorlatilag célt alig érnek. A fentiekből kitévő, hogy évi fizetési kötelezettségeiknek alig 15%-át tudták teljesíteni, ami pedig jóval kevesebb, mint amennyit a rendelet értelmében fizetniük kellene. Hiánya a rendeletnek, hogy a Falusi Kislakásépítő Szövetkezet kölcsönei kivétettek a pénzügyi követelések köréből, ami azt jelenti, hogy az évi törlesztés összege ennél semmit sem változott. Már pedig ez éppen a legszegényebb munkásokra súlyos — átlag évi in P — terhet jelent. Mivel a Faksz-kölcsön rendszerint nem volt elég a családi ház felépítéséhez, úgyhogy a munkásember igen gyakran más forrásból is — többnyire magánosoktól — kényszerült anyagi segítséget igénybe venni, most ezek a kölcsönök is kívül esnek a 14.000-es rendelet hatályán, mert a Faksz-követelés nem számítható be, más adósság pedig nem lehet a kölcsönszerződés értelmében a házra bekebelezve, így telekkönyvi adósság nemlétében hiányzik a jogcím a rendelet kedvezményeinek igénybevételéhez, jöllehet a családi ház értékének majdnem 100%-ig meg van terhelve. Ilyenformán éppen a védelemre legjobban rászorult elemek maradtak kívül az állam gondoskodásának körén.

¹ A magyar mezőgazdasági munkás táplálkozása, Magyar Szemle 1933. évi zo. sz. és A magyar mezőgazdasági munkás egészségügye, M. Sz. 1933. 12. sz.

² Buday Barna: Időszerű kérdések, Budapest, 1909.

³ K. Juhász László: A mezőgazdasági napszámok megélhetési viszonyai. Magyar Gazdák Szemléje, 1930. X. sz.

⁴ Szalánczi Károly (Néhány magyar földművescsalád-típus élete számokban. Debrecen, 1932) egy kővágóórsi (Zala m.) és egy abai (Fejér m.) életviszonyait vizsgálta. Számításid szerint 1930-ban az előbbi keresményének értéke 1051.74 P-t, az utóbbié 981.94 P-t tett ki. Amikor 1931 nyarán az ellenőrző vizsgálatot végezte, azt találta, hogy a kereseti viszonyok az eltelt egy év alatt 50—60%-kal rosszabbodtak.

MITŐL várhat a mezőgazdasági munkásság sorsára nézve kedvező fordulatot?

Naiv ábránd az, hogy a mezőgazdasági termelés kedvezőbb konjunktúrája egy csapásra megoldaná az agrárproletariátus problémáját is. Először nagyon messze vagyunk még a jobb konjunktúrától, amely az egész világot meghódító gazdasági nacionalizmus miatt bizonyára sokáig fog magára várni. Másodszor a mezőgazdasági szociális kérdés már régen túlnőtt agrárberendezkedésünk adott keretein, amelyek között azt bárminő kedvező agrárkonjunktúra mellett sem lehetne megoldani. A szebb jövő reménye a bajokat nem orvosolja és aligha hárítható el vele a felelősség azokért a fejleményekért, amelyeket a mai tűrhetetlen s egy jogállam méltóságát sértő állapot fenntartása földművelő osztályunk leghatalmasabb rétegének fizikai és erkölcsi életében biztosan felidéz.

Nálunk a mezőgazdasági munkásság teljesen szervezetlen és így saját erejéből jogait ki nem vívhatja. Nem követheti tehát francia kollégáit, akik 1920-ban például sztrájkjal kényszerítették ki, hogy mint részes bérlők a terményrész $\frac{3}{5}$ -ét kapják, ami azelőtt a földbirtokosnak jutott. Éppen úgy elérhetetlen számára a húsz frankos (4·5 P-s) napszám, illetve az évi 5600 frankos (1245 P-s) évi kereset is. A sztrájk különben sem kívánatos harci eszköz, mert erőszakos és következményei — különösen a mezőgazdaságban — kiszámíthatatlanok. A tisztességes, emberi megélhetést biztosító munkához való jogot azonban nem lehet elutasítani, különösen, ha azt végtelen türelmével, lemondásával és emberfeletti szenvedésével egy népréteg már annyira kiérdemelte, mint a magyar mezőgazdasági munkásság.

Javulást hozhatnának hatalmas arányú közmunkák is, mint pl. a Duna—Tisza-csatorna megépítése, azáltal, hogy a mezőgazdasági munkapiacot terhelő kubikosok tízezreit munkához juttatnák. Ez azonban csak időszakos enyhülést jelentene, de nem végleges megoldást, mint ahogy a múlt század végén a folyószabályozási és belvízvezetési munkálatok befejezése után felszabadult földmunkástömegek elhelyezésének problémája is mind a mai napig megoldatlan maradt.

A mezőgazdasági termelésre támaszkodó iparágak fejlődésének nálunk még elég tág tere van, különösen ha azok decentralizáltan a nagy alföldi, ma még túlnyomóan agrárvárosokban alapíttatnak, ahol azután az évtizedek során felhalmozódott agrárproletariátus egy része elhelyezkedést találhatna.

Az iparfejlesztés azonban a mai autarchiára törekvő világban csak erős, felvevőképes belső piac esetén indokolt. Ezért nálunk, ahol a mezőgazdasági munkásság óriási tömege — közel hárommillió ember — szinte teljesen kiesik a közfogyasztásból, az iparfejlesztés csak másodlagos feladat és azután következhetik, ha sikerült a mezőgazdasági termelő osztályokat, elsősorban a kisbirtokos társadalmat megerősíteni és új elemekkel gazdagítani. A mezőgazdasági munkáskérdés megoldása is ezen a ponton keresendő. Az önálló kisüzem mint munkaalkalom, megélhetési forrás és szociális biztosítás egyaránt a legideálisabb és a legtermészetesebb kapcsolatot teremti meg a föld és művelője között. Addig, amíg egy nagyvonalú, tervszerűen

felépített, organikus birtokpolitika nem gondoskodik a mezőgazdasági munkapiac tehermentesítéséről, a munkáskérdés gyökeres rendezését sem lehet elindítani, mert az agrárproletariátusnak a termelő osztályokhoz képest oly nagy tömegével, amekkora Magyarországon képződött, a legnagyobb szociálpolitika sem tudna mit kezdeni.

Ez természetesen nem jelentheti azt, hogy addig a non possumus kényelmes álláspontjára helyezkedjünk. Évtizedek óta, oly időkben is, amikor az agrártermelés rentabilitása kielégítő volt, azzal tértünk ki a mezőgazdasági munkásosztály egészére kiterjedő szociális reformok elől, hogy termelésünk nem bírná el a terheket. Ez az érvelés tartatatlan, mert egyoldalúan csak a termelés jövedelmezőségét nézi és nincs tekintettel az emberi munkaerő jogaira és érdekeire. Be kell látni végre nálunk is, hogy a fizikai munkát végző ember, még ha az mezőgazdasági munkás is, nem csupán termelési tényező, akinek sorsát semmi egyéb, mint a kereslet és kínálat rideg törvénye határozza meg.

Az ipari munkások, helyesebben a nem mezőgazdasági munkavállalók már sokkal előbbre vannak, mint az agrártermelésben foglalkozó társaik. A magyar szociális törvényhozás ugyanis annak idején azt a súlyos mulasztást követte el, hogy a mezőgazdasági munkavállalók hatalmas tömegeit kirekesztette a társadalmi biztosítás köréből. Európa legelmaradottabb államait — Spanyolországot és a Balkán-államokat — kivéve, vagy mindenütt gondoskodás történt az agrármunkások kötelező szociális biztosításáról, vagy ahol ez még hiányzik, ott társadalmi úton szervezett önszegélyező egyesületek működnek, amelyek valamilyen védelmet és segítséget mégis csak nyújtanak. Magyarország, ez agrárállam, elmaradottsága ezen a téren nagyon kevésbé menthető. Az a megkülönböztetés, amely társadalmi biztosítási rendszerünkben az ipari és mezőgazdasági munkavállalókat illetően fennáll, roppant veszedelmet jelent a mezőgazdasági foglalkozásra nézve, amellett hogy a legnagyobb szociális igazságtalanságot rejti magában. Az ország lakosságának kb. egyharmada sem munkajelének kifejtéséhez, sem megélhetéséhez elegendő földdel, illetve ezzel egyenértékű kereseti lehetőséggel nem rendelkezik, ha megbetegszik, gyógykezelésre és orvosságra nincs igénye, ha rokkantság vagy öregség következtében keresetképtelenné válik, egy egész életen át végzett becsületos munka után hozzátartozói kegyelemkenyerére szorul, ha elhal, akkor is csak terhet jelent családja számára és árvaságra jutott keresetképtelen gyermekei a nyomornak néznek elébe. Nem lehet kiegyensúlyozott társadalom az, amelyben ennyire különböző mértékkel mérnek a népesség egyes kategóriái között.

A megkülönböztetés más irányban is érvényesül. Nincs még egy polgára a magyar társadalomnak, amelyik anyagi erejéhez képest olyan mértékben lenne a közteherviselésnek alávetve, mint az a mezőgazdasági munkás, akinek a jó- vagy balsors egy kis viskót vagy egy-két hold földet juttatott. Gondoskodás történik arról, hogy ha jobb esztendőben valamit félre is tudna tenni családja jövőjének biztosítására, nyomban leadhassa állampolgári kötelezettségeinek teljesítése fejében.

Ez ma a sorsa annak a társadalmi osztálynak, amelyet a magyar nemzet egyik tartó oszlopának és a népi erők rezervoárjának szoktak aposztrofálni. Ha így van, akkor minden jó magyar embert mélységes hazafiúi aggodalomnak kell eltölteni. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a mezőgazdasági proletariátus ügyénél ma nincs nagyobb jelentőségű nemzetpolitikai feladat ebben az országban. De nemcsak feladat, hanem halaszthatatlan teendő, még pedig két fő irányban. Mezei munkásnépünknek minden körülmények között jelentkező tartalékseregétől csak földhözjuttatás útján szabadíthatjuk meg tartósan a munkapiacot. Erre szükség van azért is, hogy a másik eminens követelmény: a társadalmi biztosításnak a mezőgazdasági munkavállalókra való intézményes kiterjesztése megvalósítható legyen, anélkül hogy az államnak túlságosan nagy improduktív terheket kelljen vállalnia. Akár az OTI keretében történik ez, akár külön, csak legyen valami, ami alkalmas arra, hogy mezőgazdasági munkásnépünk jelenlegi méltánytalan helyzetén segítsen.

KERÉK MIHÁLY